

VATAN-I ASLİSİNE MÜŞTAK RUH: KAMIŞLIKTAN KESİLEN NEY

Turgut KOÇOĞLU*

Özet

Mesnevî-yi Şerif, İlahi hakikat ve sırların söz/lafız perdelerine sarıldığı bir eserdir. Bu perdeler aralanmadan hakikatin/anlamın müşahedesi çok zordur. Bu sebeple başta Mevlevî dergahları olmak üzere, camilerde, mescitlerde, Nakşibendî, Kâdirî, Uşşâkî, Sa'dî tekkelerinde; köylerde, şehirlerde, köşklere, saraylarda kısacası toplumun hemen her kesiminde okunan Mesnevî, sözün ve mananın ustaları tarafından asırlardır açıklanıp şerh edilmiştir. Şarihlerin ilk 18 beyte ayrı bir ilgisi olmuş ve sadece 18 beytin açıklandığı şerhler yazılmıştır. Bu şerhlerdeki yorumlar genellikle birbirine benzemektedir ve 18 beyit bir şarih tarafından yorumlanmıştır. Bu yazı, 18 beytin her birinin bir akademisyen tarafından yorumlanmasını hedefleyen bir projede ikinci beyti konu edinmiştir. Bu bağlamda ikinci beyit önce Türkçeye çevrilmiş, kelimelerin sözlük anlamları verilmiş, şarihlerin bu kelimelere açıklamaları incelenmiş ve buradan hareketle beyit tekrar yorumlanmıştır. İkinci beyit bağlamında 18 beytin kendi içinde bir hikâye olduğu ilk 8 beytin anlatı, kalan beyitlerin ise Mevlânâ tarafından bu hikâyedeki kıssa açıklaması olduğu kanısına varılmıştır.

İkinci beyitle ney'in hikâye anlatımı ve ayrılıklardan feryadı başlar. Bunu duyan herkes onunla birlikte feryat eder. Sembolik olarak bu, insan-ı kâmilin ilk ve asıl vatanından/mertebesinden ayrılıp dünyaya gelmesi ile çektiği özlem acısını ifade eder. İnsan-ı kâmil bu hasretin acısını aslında ilahi hakikatler ve sırları etkileyici bir şekilde feryatla dile getirir. Buna muhatap olan herkes nasibince bu feryatı anlar ve ona iştirak eder.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, şerh.

THE SOUL YEARNING FOR ITS ORIGINAL HOMETLAND: THE NAY CUT FROM THE REED BED

Abstract

The Masnavi-yi Sharif is a work where divine truths and secrets are veiled within layers of words and expressions. Without lifting these veils, observing the essence or meaning becomes extremely difficult. For this reason, the Masnavi, read for centuries in Mevlevi lodges, mosques, masjids, and in Naqshbandi, Qadiri, Uşşaki, Sa'di tekkes; in villages, cities, mansions, and palaces—essentially across all segments of society—has been interpreted and commented on by masters of language and meaning. Commentators have shown particular interest in the first 18 couplets, and entire commentaries have been dedicated solely to these couplets. The interpretations in these commentaries generally resemble one another, and all 18 couplets were interpreted by a single commentator. This article focuses on the second couplet within a project aiming for each of the 18 couplets to be interpreted by a different scholar. In this context, the second couplet has been translated into Turkish, the literal meanings of its words have been provided, the commentators' explanations of these words have been examined, and the couplet has been reinterpreted based on these analyses. Regarding the second couplet, it has been concluded that the 18 couplets form a narrative within themselves, with the first 8 couplets comprising the story and the remaining couplets serving as Mevlana's explanation of the moral lesson in the narrative.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: kocogluturgut@gmail.com ORCID: 0000-0001-5144-3854

Gönderilme Tarihi: 17 Kasım 2024

Kabul Tarihi: 9 Aralık 2024

Yayımlanma Tarihi: 17 Aralık 2024

The second couplet begins with the ney's storytelling and its lamentation of separation. Anyone who hears it wails with it. Symbolically, this represents the pain of separation experienced by the al-insân al-kâmil upon leaving his first and original homeland/rank and coming into the world. The al-insân al-kâmil expresses the anguish of this longing through a heart-wrenching lament that conveys divine truths and secrets. Everyone who hears this lament comprehends and joins it according to their spiritual capacity.

Keywords: Mevlâna, Masnavi, commentary.

Giriş

Mevlânâ'nın birinci cilde yazdığı ön sözdeki ifadeleriyle Mesnevî; Hakk'a ve hakikate ulaşmada dinin asıllarının asıllarının asılları, Allah'ın en büyük fihri, Allah'ın en aydınlık yolu, Allah'ın en açık delili, gönüllere şifa ve hüznülere devadır. O Mesnevî; rızka bereket ve güzel ahlâka vesiledir, Kur'an'ın keşşâfı ve özüdür (Can, 1997, s.11). İşte bu sebeple olsa gerek Mesnevî-yi Manevi, söylenip yazıldığı 13. yüzyıldan günümüze kadar değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, zamana meydan okurcasına tazeliğini ve gençliğini korumuş bir şaheserdir. Mevlânâ hakikatleri ve sırları anlatmak için tahkiye ve temsil üslûbunu tercih etmiştir. Bu üsluptan dolayı bazı kâsır fehimler ve art niyetler tarafından Mesnevî, tavşan tilki hikâyesidir diye küçümsenmiş olsa da bu tür haksız eleştirilerin olacağını ön gören Mevlânâ, Mesnevî'nin 1. cildinde "*Sûrete bakarsan Mesnevî seni saptırır; manaya bakan ise Mesnevî'den yeni bir yol bulur.*"; 6. Cildin 161. beytinde de "*O, (Mesnevî) mânâdır; feûlün fâilât degildir.*" (Koçoğlu, 2014, s. 19) der. Kısacası Mesnevî-yi Şerif, İlahi hakikat ve sırların söz/lafız perdelerine sarıldığı bir eserdir. Bu perdeler aralanmadan hakikatin/anlamın müşahedesi çok zordur. Bu sebeple başta Mevlevî dergâhları olmak üzere, camilerde, mescitlerde, Nakşibendî, Kâdirî, Uşşâkî, Sa'dî tekkelerinde; köylerde, şehirlerde, köşklere, saraylarda kısacası toplumun hemen her kesiminde okunan Mesnevî, sözün ve mananın ustaları tarafından asırlardır açıklanıp şerh edilmiştir.

Mesnevî'ye muhtasar veya mufassal şerh yazan şarihlerin hemen hepsi Mesnevî'nin layığıyla anlaşılması için erbabınca izah edilmesi gerektiği fikrini savunmuşlar ve bundan hareketle şerhlerini yazmışlardır. Esasen bir Nakşî şeyhi olan ve Mesnevî'nin birinci cildini şerh eden Ebussu'ûd El-Kayserî bu konuda şunları söyler:

"vâkı'a her beyt-i şerîfi cümle-yi kibâr-ı meşâyih u 'ulemâ ve cemî'-i evliyâ vü 'uzamâ mâbeyninde her birisi bir cevher-i girân-mâye ve dürr-i le'âlî ve 'avâm fehm eylemek mertebesinden 'âlidür" Yani demek olur ki Mesnevî'nin her beyti bütün âlim, evliyâ, şeyh ve din ulularının arasında çok kıymetli bir cevher ve inci gibidir ve avâm yani ilim ve irfânı yetersiz olan insanlar onu anlayacak seviyede değildir veya Mesnevî onların anlayış seviyesinden çok yüksek bir mertebededir. (Koçoğlu, 2014: 20)

"hâlâ zamânede gördüm 'âşık-ı Mesnevî çoø velâkin bilürüm okuyanda yazanda ve istimâ' idenlerde aslâ 'amel ideyüm dir yok ve'l-'iyâzü billâh ol Sultân'un istilâhâtından gâfil olan yâdgârlar lugat ma'nâsını ellerine alup cân çekişüp me'ânî-yi 'acîbe virürler ki vâkı'a gayr-mutâbık ve belki aslâ nesne bilmeyenler

ba'z-ı gâmız kelâm-ı şerîflerini şerî'at-ı mutahharadan taşra diyü isnâd dahi iderler imiş hâşâ fehâşâ ol Sultân'un kelâm-ı şerîfleri tamâm şer'-i şerîfe mutâbık ve sünnet-i Rasûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem tamâm muvâfıkdur ziyâde takvâya ve zühde tahrîzdür ammâ utılâhları ma'lûm olmak gerek" Özetleyecek olursak Ebussu'ûd El-Kayserî'ye göre kendi zamanında Mesnevî okuyup yazanlar çok olmakla beraber manasıyla amel eden azdır. Hatta Allah korusun Mesnevî'nin istilahlarından habersiz olanlar onun lügat anlamını göz önünde bulundurarak Mevlânâ ve Mesnevî'nin gâmız (anlaşılması güç) sözlerini İslam'a ve şeriata aykırı olarak itham ederler. Oysa Mesnevî'nin sözleri şeriata ve Hazreti Muhammed'in sünnetine tam mutabık olup zühd ve takvaya teşvik edicidir. Ancak bunu anlamak için istilahlarını iyi bilmek gerek. (Koçoğlu, 2014: 20)

Mesnevî-yi Manevî'ye, telif edildiği zamandan günümüze dek Türkçenin dışında Farsça, Urduca, Sindce ve Pencapça gibi birçok dilde şerh yazılmıştır. Bu şerhlerin bir kısmı eserin altı cildine, bir kısmı ilk 18 beytine ve bazıları da seçme beyitlerine yapılmıştır. Uzun zamandır Mevlânâ ve Mesnevî üzerine akademik ve popüler çalışmalar yapan Prof. Dr. Ziya Avşar'ın önerisi ile bu alanda kalem oynatmış günümüz akademisyenleri, söz konusu Mesnevî şerhi geleneğinin 21. yüzyılda da devam ettirmek gayreti ile ilk 18 beyti yorumlamaya çalışmışlardır. Buradan hareketle tarafımıza şerhi tevdi edilen 2. beyit, özellikle mütekaddim şârihlerin müktesebatından yararlanıp kendi yorum ve kanaatlerimizin eklenmesi ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Mesnevî-yi Manevî'nin İkinci Beytinin Yorumu:

کز نیستان تا مرا ببریده اند

از نفیرم مرد وزن نالیده اند

Beni kamışlıktan kestikleri an

Kadın erkek inledi feryadımdan (Avşar, 2017, s. 23)

Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ'dan müritlerin okuması ve istifade etmesi için bir eser istediğinde, Mevlânâ daha önceden yazdığı on sekiz beyti Hüsameddin Çelebi'ye verir (Avşar, 2019, s. 13-14). Hüsameddin Çelebi'nin istek ve önerisi ile 18 beyitten sonra Mevlânâ söyler, Çelebi yazar ve Mesnevî'nin altı cildi tamamlanır. Mevlânâ'nın, 18 beytin ilk dizesi "Bi'snev ez-ney çün hikâyet mîküned" (Dinle neyden neler anlatır.) ile bir kıssayı başlattığı ve sondaki "Der neyâbed hâl-i puhte hîç hâm/ Pes sühan kûtâh bâyed vesselâm" (Çiğ olan pişmişin hâminden anlamaz, bunun için sözü kısa kesmek gerektir.) beytiyle kıssa ve hisseyi sonlandırmak istediği fikrine varılabilir. Buradan hareketle ilk 18 beyti kendi içinde bir hikâye olarak düşünmek mümkündür. Birinci beyitte gaip anlatıcı "dinle" fiili ile okuyucuyu/dinleyiciyi kıssa dinlemeye hazır hâle getirip kıssayı "ney" in hikâye edeceğini ve konunun merkezinde ayrılıklar olacağını belirtir. İkinci beyitte kahraman anlatıcı yani "ney" ayrılıkları ve ayrılık hâllerini hikâye etmeye başlar. Sekizinci beyitte "ney", hikâyesini bitirir ve tekrar gaip anlatıcı sözü devralıp "ney" in kıssasındaki hisseyi anlatmaya çalışır. Bu sebeple 18 beytin özellikle ilk

yedi beytini birbirinden ayrı düşünmemek gerekir. Hatta eski şarihlerin bazıları birinci beyitteki “cüdâyhâ” (ayrılıklar) kelimesinin şerhini ikinci beyitte yaparlar.

Yukarıda da bahsedildiği üzere “ney”in hikayesinin temelinde ayrılık ve ayrılık hâlleri vardır. Zira “ney”in konuştuğu beyitlerin hepsinde doğrudan ayrılık veya ayrılık hâlini belirten ifadeler yer alır: İkinci beyitte “bü’brîde end” (kestiler), üçüncü beyitte “ez-firâk” (ayrılıktan), dördüncü beyitte “dûr mând” (ayrı, uzak kaldı), beşinci beyitte “nâlân şüdem” (inledim/feryat ettim), yedinci beyitte “ez-nâle-yi men” (benim feryadımdan) gibi. Kısacası birinci beyitte “Ayrılıklardan şikâyet eder.” anlamı, neyin konuştuğu her beyitte yer alır.

Beytin ilk kelimesi “k’ez-neyistân”, “ki kamışlıktan” olarak Türkçeye aktarılabilir. Buradaki “ki” bağlacı birinci beyti, ikinci beyte bağlayıcı hükmündedir; çünkü ilk beyitteki ayrılıklardan şikâyetin açıklamasına ikinci beyitte başlanır. “-ez” Farsçada ayrılma hâl ekidir ve Türkçede “-DAn” ekini karşılar. Mevlânâ’nın, cüdâlıklar anlatmaya başlayacağı beytin ilk seslerini ayrılık bildiren bir ek olarak seçmesi tesadüfi olmasa gerek. Ayrılığın anlatımı çok etkili bir incelikte başlıyor. “Neyistan”, “kamışlık” demektir. “tâ” sözcüğünün Farsçada kırk civarında anlamı vardır. Burada “-den beri” manası muvafıktır. “Merâ”, “beni” demektir. “Bü’brîde end”, “ayrıldılar, kestiler” anlamlarına gelir. Bu fiil de beyitteki “ayrılık” anlamını güçlendirir. “Nefir” burada, “feryâd” demektir. “Merd ü zen”, “kadın ve erkek”; “nâlide end” ise “inlediler, feryat ettiler” anlamlarındadır. İkinci beyit, “*Beni kamışlıktan kestiklerinden beri, erkek ve kadın benim feryadımdan inlediler.*” şeklinde Türkçeye aktarılabilir.

Ankaravî, “neyistân”ı “mertebe-yi ehadiyyet” olarak yorumlamış ayrıca mertebe-yi a’yânî ifade etmeye de şâmil olduğunu belirtmiştir. (Tanyıldız, 2010, s.208). Mertebe-yi ehadiyyet, Allah’ın zâtını zatıyla bilmesidir; burada diğer şeylerin bilgisine yer yoktur (Uludağ, 1988, s. 484). Mertebe-yi a’yânî ise, ki a’yân-ı sâbite de denir, dış âlemde var olan eşyanın Allah’ın ilmindeki hakikatleri olup hariçte mevcut değildir; daha doğrusu bunlar Allah’ın ilminde sâbit olan “yoklar”dır (ma’dûmât) (Uludağ, 1991, s. 198). Ankaravî, neyistân’ı mertebe-yi ehadiyyet olarak yorumlamanın daha uygun olacağını düşünür. Çünkü ona göre bu ilk mertebedir ve bütün hakikatler ile şu’ûnâtın zuhurunun başlangıç noktasıdır.

Şem’î Şem’ullah’a göre “neyistân”dan murat mertebe-yi ûlâ, mertebe-yi sâniye, mertebe-yi sâlise ve mertebe-yi râbi’adır (Dağlar, 2010, s. 219). Şem’î, birinci beyitteki “cüdâyhâ” (ayrılıklar) kelimesinin çokluk olması hasebiyle “neyistân”dan kastın bir mertebe değil bahsedilen dört mertebe olması gerektiğini düşünür ancak bu mertebelerin ne anlama geldiğini açıklamaz. Bu dört mertebelerin izahı, Koner’in şerhinde yer alır. Koner, ruhun unsurlar âlemine gelene kadar birtakım duraklardan geçtiğini belirterek bu durakları/mertebeleri şöyle açıklar:

1. *Amâ veya Gaybî Hüviyyet, Lâtaayyün Mertebesi*: İlâhî zât mevcut iken kendi varlığından başka hiçbir şey mevcut değildi.
2. *A’yân-ı Sâbite veya İkinci Taayyün*: Bütün mevcûdâtın ilm-i İlâhîdeki sabit hakikatleridir. Yani bütün eşya, insan ve sâir mahlûkât, yaratılmazdan evvel Allah’ın ezeli bilgisinde malum ve sabit idi.

3. *Misâl Âlemi ve Ecrâm-ı Semâviyye*: A'yân-ı sabiteden sonra ruh bir merteye daha tenezzül ederek misâl âleminde tecelli etti.
4. *Ecrâm-ı Semaviyye*: Misâl âleminden sonra ruh, ecrâm-ı semâviyyede tecelli ederek nice zaman orada seyirler yapmış ve nihayet şuhut âlemine inmiştir.
5. *Şuhut veya Unsurlar Âlemi*: Ruh nihayet şuhut âlemine inerek surete bürünmüştür (Koner, 2005, s. 3-4)

Birçok şarihin aksine Konuk, “neyistân”ı cismaniyet âlemi olarak yorumlar. Yani ona göre “neyistân” bu görünen, bilinen maddi âlemdir (Konuk, 2004, s. 73). Buradan hareketle Konuk’un “ney” yani insan-ı kâmile dair yorumları da diğer şarihlerden farklıdır. Şeyh Rızaeddin Remzi er-Rifâî de “neyistân” hakkında Konuk’a benzer yorum yapar. Ona göre “neyistân”ı ulvî âlemlere benzetmek isabetli değildir. “Neyistân”ı yalnız kesret manası ifade etmesinden dolayı ‘âlem-i ervâha teşbih etmek ve rûhları birer cisimleşmiş hayalet gibi kamışlara benzetmek iyi bir teşbih sayılamaz. insanın ‘âlem-i beşeriyette mürşidi vâsıtasıyla alınarak ıslâh olunması gibi kamışın dahi neyistândan üstâdı ma’rifetiyle kat’ edilerek i’ mâl edilmesi ve insânın kesb-i kemâlât ile fenden neşr-i kemâlât etmesi gibi neyin de neşr-i ‘aşk etmesi yek-diğere teşbih edilmek elbette diğer teşbihâta vücûh-i müreccah u mükemmel olur (Demirel, 2005, s. 619).

“Merâ” (beni) zamiri, birinci beyitteki “ney” ismine racidir. Müttekaddim şarihlerin “ney”e dair yorumları genel olarak birbirine benzemektedir: Şem’î’ye göre insan-ı kâmil, mürşid-i kâmil (Dağlar, 2010, s. 218); Ankaravî’ye göre insan-ı kâmil, sûfi-yi sâfi (Tanyıldız, 2010, s.208); Sabûhî Ahmed Dede’ye göre mürşid-i hakikatşinas (Algül, 2007, s. 41), Konuk’a göre insan-ı kâmidir (Konuk, 2004, s. 71). Bursevî ise “ney”i sadece insan olarak yorumlar (Ak, 2012, s. 13).

“B’übrîdeend” (ayrıldılar, kestiler) anlamındaki fiile dair birçok şarih murat edilen manayı vermez. Bu fiili insanın, yukarıda bahsedilen ilk mertebeden, asıl vatanından ayrılması ve cismani âleme gelmesi olarak anlamlandırır. Bursevî, bu fiilde failin çokluk kullanılmasını bazı sebeplere bağlar: Neyin ferdiyetinin çokluğu, kamış kesicinin iş görmek için kullandığı azaları, ney’in kendine mahsus biçime girinceye dek birkaç elden geçmesi, ney’in kesildikten sonra geçip giden vakitler veya faili yüceltmek maksadıyla fiilin çokluk söylenmesi ki burada failin çokluğu değil failin isim ve sıfatlarının çokluğu kastedilir (Ak, 2012, s. 20).

Feryat anlamındaki “nefir” kelimesinde şarihler müttefiklerdir. Buradaki nefir, firakın hüznü ve eleminden kaynaklanan feryattır. Hatta bazı şarihlere göre bu feryat ilk mertebeden beşeriyet âlemine kadar her mertebede çekilen acıdan kaynaklanır. Ruh, merteye-yi ehadiyetten şuhut mertebesine inene kadar durakladığı her mertebede ayrı ayrı feryat eder. Elbette bu feryadın temel sebebi firaktır. Konuk, bu feryadı, insan-ı kâmilin ârif ve cahil insanlar önünde beyan buyurduğu hakayık ve maarife dair sözler olarak yorumlar (Konuk, 2004, s. 73).

“Merd ü zen”den murat Şem’î Efendi’ye göre halktır ancak “merd”den maksat akıl, “zen”den murat ise nefis olabilir (Dağlar, 2010, s. 218). Ankaravî’ye göre insan ve insandaki akıl ve nefistir (Tanyıldız, 2010, s. 212). Konuk’a göre “merd”den murat

nefsine mağlup olmayan kâmil ve ârif kişiler, “zen”den murat ise nefsanî hazlarıyla ve enaniyeti ile meşgul nakıs ve cahil insanlardır (Konuk, 2004, s. 73). Tahirü'l-Mevlevî, “merd ü zen” ile iyi veya kötü her insanın kastedildiğini ve herkesin kabiliyetine göre ney’in feryadından müteessir olduğunu düşünür (Tahirü'l-Mevlevî, 1975, s. 54). Rızaeddin Remzi, “merd ü zen”i şöyle yorumlar: merdden maksad, meclis-i ünsiyet ve rûhâniyette bulunan havâss ve zenden murâd ‘âlem-i enfes ve tabâyi’de olan ‘avâm’dır. Hakikaten izn-i Hakk ile müteharrik ve mütekellim olan mürşid-i kirâmın ef’al u akvâlî ‘avâm ve havâsa gayr-ı ihtiyârî olarak te’sîr eder ve onlar esbâbını bilmedikleri hâlde mürşidin derûnunda tecelli-âver olan hâlet-i ‘aşka dil-beste olurlar. (Demirel, 2005, s. 619).

“Nâlîde end” fiilini şarihler, ney’i dinleyenini yani insan-ı kâmilî dinleyenlerin ondan müteessir olması ve bu teessür sebebiyle dinleyenlerin de feryat etmesi, ağlaması hüzünlenmesi olarak yorumlarlar.

İkinci beyit, ney’in hikâyesinin ve ayrılık şikâyetinin başladığı beyittir. Bu beyitte ney, kamışlıktan kesilir. Yani insan-ı kâmil veya mürşid-i kâmil vatan-ı aslîsi olan Allah’ın zatından başka hiçbir şeyin bulunmadığı ehadiyet mertebesinde ayrılır, aslında burada insan-ı kâmil Allah’ın zatındadır, O’ndadır. Bu ilk ayrılıktan sonra a’yân-ı sabite mertebesine nüzul eder. Yani Allah’ın ezeli ilmindeki hakikat hâline gelir. Bu ikinci mertebede ilk mertebenin ayrılık hüznünü çeker ve feryat eder. İkinci duraktan da ayrılan insan-ı kâmil madde ile mana âlemi arasında bulunan, maddeye biraz daha yaklaşmayı ifade eden misal âlemine tenezzül eder. Bu âlemden insan-ı kâmilin ayrılık acısı ziyadeleşir çünkü bir duraktan daha ayrılmış, firak acısı artmıştır. Ruhun dördüncü durağı ecrâm-ı semaviyyedir. Ruh artık tamamen maddî âleme nüzul etmiştir. Bu mertebede artık ruh asıl vatanından tamamen koparılmış ve ayrılık acısı iyice çoğalmıştır. Bu mertebede ruh gökyüzünden yağmur/su olarak yeryüzüne yani son durak olan şuhut âlemine iner. Burada nebat ve hayvanatın, akabinde bunlardan yiyen insanın bedenine girip nutfe olur ve en sonunda insan bedeni ile şeref bulur. Bu son durakta önceki bütün mertebelerin ayrılık acısı öyle bir raddeye gelir ki bunu içinde tutamayan insan-ı kâmil feryat etmeye başlar. Aslında birinci beyitteki ayrılıklardan şikâyet ikinci beyitteki feryattır.

Bu beyitte “ney”in yani insan-ı kâmilin feryadı; ruhun gurbetlere, ayrılıklara düşmesi ve asıl vatanına olan özleminin artmasından kaynaklıdır. Gurbette olan, vatanını özleyen her insan önce bu özlemin ve ayrılığın acısını feryat eder. Sonra vatanını anlatır. Vatanındaki şeylerden bahseder. Dolayısıyla insan-ı kâmilin feryadının içeriğinde uğradığı bütün mertebelerdeki İlahî hakikatler ve sırlar yer alır. Mürşid-i kâmil, ney gibi dağlanmış derunundaki bu hakayıkı, esrarı ve irfanî yine ney gibi içten ve tesirli bir şekilde kadın-erkek, avam-havas herkese feryat eder. İyi-kötü, ârif-câhil, noksan-kâmil herkes bu feryattan nasibi ölçüsünde müteessir olur. Ney’i/mürşid-i kâmilî gönüllüyle dinleyen bütün esrara, kulağıyla dinleyen birtakım hakikatlere vâkîf olur. Maksudı dinlemek olmayıp onun feryadını işiten bile bir ölçüde nasibini alır. İşte bu nasip miktarı merd ü zen/herkes ney’in/mürşid-i kâmilin feryadından müteessir olur ve onlar da inleyip sızlanmaya başlar. Fakat ney/mürşid-i kâmil onu gönül kulağıyla dinleyecek onu anlayacak ve o feryada hakkıyla iştirak edecek muhataplar ister ki bunu da bir sonraki beyitte

“sîne hâhem şerha şerha ez-firâk” (Ayrılık acısıyla parça parça olmuş gönül isterim) ifadesiyle dile getirir.

Sonuç

Mevlânâ'nın Mesnevî'si yazıldığı zamandan günümüze kadar birçok coğrafyada ve toplumda ilgi görmüş; Mevlevihanelerde, camilerde, mescitlerde, başka tarikatların tekkelerinde, köylerde, şehirlerde okunmuş, anlamaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. Bu anlama-anlatma faaliyetleri içerisinde şerhler önemli bir yer edinmiştir. 14-15. asırdan 21. yüzyıla kadar Mesnevî'nin tamamına, bir kısmına veya seçme beyitlerine şerhler yazılmış ancak ilk 18 beyte şarihlerin farklı bir ilgisi olmuştur. Sadece ilk 18 beyti içeren birçok şerh yazılmıştır.

Mevlânâ ve Mesnevî üzerine uzun zamandır akademik ve popüler çalışmalar yapan Prof. Dr. Ziya Avşar, söz konusu şerh geleneğini devam ettirmek ve bu alanda çalışma yapan akademisyenlerin yorumundan ilk 18 beyti okuyucusuyla buluşturmak istemiştir. Bu vesile ile de ikinci beytin yorumu bu yazı ile yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada ikinci beyit, kelimelerinin sözlük anlamları esas alınarak Türkçeye aktarılmış, sözcüklerin hatta eklerin beytin odaklandığı anlama etkisi değerlendirilmiş, sözcüklerin bazı şerhlerde yer alan murat edilen manaları zikredilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. İncelenen şerhlerde kelimelere çoğunlukla benzer anlamların yüklendiği nadiren farklı hatta zıt yorumlar yapıldığı gözlemlenmiştir.

Önceki şerhlerde 18 beyit genellikle bir bütün olarak değerlendirilmemiş, bazen sadece önceki beyte atıf yapılmıştır. Bu çalışmada 18 beytin kendi içinde bir anlatı/kıssa olduğu, 8. beyitten itibaren de Mevlânâ tarafından bu kıssadaki hissesinin aktarılmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Hikâyenin merkezinde ney ve ayrılık yer alır. Aslında ayrılık da aşk ve iştiağın/özlemin bir neticesidir. Bu bağlamda 18 beytin merkezinde aşk kavramının olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Gaip anlatıcının birinci beyitte bahsettiği kahraman yani “ney/insan-ı kâmil”, ikinci beyitte kendisi anlatmaya başlar. Konu ayrılıktır ve ayrılık maşuktandır. Dolayısıyla anlatılan firak ve firak hâlleri aşktan kaynaklanır. Mertebe-yi ehadiyyette Allah'ın zatından ayrılıp Allah'ın ilmine oradan misal âlemine, ecrâm-ı semavîye ve sonunda şuhut âlemine düşen ruh hasret acısının dayanılmaz hâle gelmesi ile vatan-ı aslisinin ve maşukunun yani Allah'ın özlemini feryat etmeye başlar. Bu feryadın mahiyeti ilahi aşkın hakayık ve esrarıdır. İnsan-ı kâmilden bunları etkili bir eda ile dinleyen insanlar müteessir olup onunla benzer hâli nasipleri ve kabiliyetlerince yaşarlar.

Önceki şerhler, genellikle 18 beytin her beytini tek tek değerlendirmiş; sadece birkaç şarih, bir iki beyit arasında bağ kurarak yorum yapmışlardır. Bu çalışmada diğer şerhlerden farklı olarak, ilk yedi beytin küçük bir kıssa olduğuna, diğer beyitlerde ise bu kıssaya Mevlânâ'nın açıklama yaptığına dikkat çekilmiş; 18 beyit yorumlanırken bahsi geçen bütünlüğün dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

İkinci beyit yorumlanırken önceki şerhlerden istifade edilmekle birlikte ikinci beytin; muhteva, anlatıcı, kahraman ve olay örgüsü açısından söz konusu kıssanın neresinde olduğu dikkate sunulmuştur. Çalışma bu yönüyle 18 beytin yorumuna farklı bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır.

Kaynakça

- Abidin Paşa. (2007). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Algül, A. (2007). Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve “İhtiyârât-ı Sabûhî” Adlı Eseri (1-100. Varak). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, A. (2010). Mesnevî'nin On Sekiz Beytinin Manası. H. O. Turan (Dü.) içinde, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı (s. 37-50). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Avşar, Z. (2017). Mesnevî Mevlânâ Celaleddin Rûmî (Cilt 1). Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Avşar, Z. (2019). Aşk Meclisi. İstanbul: TEDEV Yayınları. Avşar, Z. (2017). Mesnevî Mevlânâ Celaleddin Rûmî (Cilt 1). Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Bursevî, İ. H. (2012). Mesnevî'nin Ruhu. (S. Ak, Dü.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Can, Ş. (1997). Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi Birinci Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağlar, A. (2009). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Demirel, Ş. (2005). Şeyh Rızâeddin Remzî er-Rifâî'nin Tasavvuf Dergisindeki Mesnevî Şerhi. Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi , VI (14), 591-630
- Koçoğlu, T. (2014). Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî Şerh-i Mesnevî. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Koner, M. M. (2005). Mesnevî'nin Özü. Konya: Tablet Kitabevi Yayınları.
- Konuk, A. A. (2004). Mesnevî-yi Şerîf Şerhi (Cilt 1). (S. E.-M. Tahralı, Dü.) İstanbul: Kitabevi.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Uludağ, S. (1988). "Ahadiyyet", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi 1. Cilt, s. 484.
- Uludağ, S. (1991). "A'yan-ı Sabite", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi 4. Cilt, s. 198-199.